

Van: art.5.1-2e @kpnmail.nl>
Verzonden: donderdag 15 september 2022 19:06
Aan: art.5.1-2e
CC: art.5.1-2e
Onderwerp: Offerte damherten Hoeksche Waard
Bijlagen: Analyse uitvraag damherten Hoekse Waard - 04-09-2022.pdf; Offerte brief advies beheer Damherten Hoeksche Waard 15-09-2022.pdf

Beste Bas, geachte heer art.5.1-2e

Met dank voor het getoonde vertrouwen hierbij de offerte en onderbouwing daarvan voor het uitbrengen van een advies omtrent het beheer van de damherten in de Hoeksche Waard. Wij vertrouwen erop u hiermee een passende aanbieding te hebben gedaan en wachten uw reactie af.

Met vriendelijke groeten,

Groeten,

art.5.1-2e

art.5.1-2e

*WormAdvies
Lammertsweg 41
7535 DM Enschede*

art.5.1-2e

art.5.1-2e [on mail.nl](mailto:art.5.1-2e@kpnmail.nl)

Kvk 08219830

Analyse onderzoeksvragen/onderdelen uitvraag Damherten Hoeksche Waard

Versie: 5 september 2022

NB.1: deze analyse is aangepast o.b.v. digitale bespreking met art.5.1-2e en art.5.1-2e op vrijdag 2 september j.l.).

NB 2: in onderstaande raming/inschatting is niet inbegrepen: reiskosten, veldbezoek, andere meetings dan 1 tussenbespreking, beantwoording van eventuele vervolgvragen (indien nodig; dan kan hiervoor afgesproken worden deze te beantwoorden o.b.v. meerwerkkosten). De beantwoording van de oorspronkelijke vragen – zie hieronder – vindt plaats o.b.v. beschikbare gegevens en eigen kennis/ervaringen; er is dus niet voorzien in het verzamelen van nieuwe data, anders dan door de provincie al aangeleverd is en n.a.v. het gesprek op 2/9/'22 j.l. afgesproken is dat nog nageleverd wordt.

De oorspronkelijke vragen waren (mail art.5.1-2e 18/8/20220:

- 1. Levenswijze/ecologie en groeipotentie van de damherten in de Hoeksche Waard*
- 2. Herkomst/historie van de damherten in de Hoeksche Waard*
- 3. Beschrijven van het gebied waar de damherten binnen de Hoeksche waard voorkomen*
- 4. Beschrijven van de groeiwijze van de populatie van moment van ontsnappen/vrijlaten rond 2000 tot heden.*
- 5. Beschrijven van de verschillende beheersscenario's (beheer en tot nul reduceren) met de bijbehorende consequenties en werking daarvan.*
- 6. Werking en haalbaarheid van niet-dodelijke alternatieven.*
- 7. Welke alternatieve maatregelen zijn er anders dan doden om de populatie in zijn huidige omvang te handhaven, zij deze haalbaar en wat heeft dit voor effecten op (het welzijn van) de damherten en de groepsdynamiek?*
- 8. Welke effectieve alternatieve maatregelen zijn er in het kader van verkeersveiligheid en de bescherming van gewassen en zijn deze haalbaar?*
- 9. Wat is de ecologische draagkracht van het gebied i.r.t. de damherten?*
- 10. Wat is de gewenste maatschappelijke draagkracht van het gebied? Uitgaande van de informatiebijeenkomst waarbij de voorkeur is uitgesproken voor de huidige omvang.*
- 11. Wat is de gewenste minimale omvang van de populatie vanuit ecologisch en dierenwelzijn oogpunt?*
- 12. Wat gebeurt er als we niet ingrijpen, hoe groot kan de damherten populatie dan worden en welke effecten heeft dat op de verkeersveiligheid, landbouw en flora en fauna?*
- 13. Aanbevolen wijze van Monitoring/telling van de damherten.*
- 14. Inzicht in de potentiële toekomstige verspreiding en verplaatsing van de damherten binnen de Hoeksche Waard en wellicht ook verder.*
- 15. Advies vanuit de deskundige voor welk scenario (beheer of tot nul reduceren) er gekozen kan worden vanuit maatschappelijk oogpunt.*
- 16. Als 15, maar dan vanuit ecologisch oogpunt.*
- 17. Als 15, maar dan vanuit dierenwelzijn.*
- 18. Als 15, maar dan vanuit verkeersveiligheid en landbouwschade.*
- 19. Advies welk scenario (beheer of tot nul reduceren) de deskundige adviseert aan de provincie.*

Bij het bekijken van de vragen is geconcludeerd dat een aantal vragen samengevoegd kan worden en/of de volgorde beter gewijzigd kan worden.

N.a.v. de 1^e analyse van toegestuurde stukken en het gevoerde gesprek wordt de volgende opbouw van het advies plus daarmee samenhangende werkzaamheden aangeboden:

<na H1 inleiding en probleemstelling>

H2: Ecologie en levenswijze van de damherten in de Hoeksche Waard

<< combinatie vraag 1 en 3, maar onderdeel groeipotentie komt in later hoofdstuk >>

REACTIE/OPMERKINGEN:

- zoals gesteld worden geen additionele data/veldobservaties verzameld.
- De groeipotentie wordt beschrijven in H4.
- Gebiedsbeschrijving hier ook meteen toevoegen: maar beperkt, want is beperkt zinvol. We hebben een kaartje met indicatieve gebiedsbegrenzing gekregen; een meer algemene gebiedsbeschrijving lijkt meer dan voldoende in deze.
- Benuttingsgebied is niet statisch; als populatie groeit verandert benuttingsgebied ook.
- Besproken is of provincie een officieel leefgebied wil gaan aanwijzen. Reactie op 2/9: dat is nu (nog) niet aan de orde, maakt geen onderdeel uit van de opdracht.

VOORSTEL BEANTWOORDING:

- beschrijving levenswijze/ecologie o.b.v. kennis en ervaringen van andere leefgebieden in NL en algemeen art.5.1-
- gebiedsbeschrijving o.b.v. bestaande informatie (LGN/luchtfoto's) / korte beschrijving van het huidige benuttingsgebied art.5.1-1c

INSCHATTING BENODIGDE TIJD (UREN)

- art.5.1-1c

H3: Herkomst/historie van de damherten in de Hoeksche Waard

REACTIE/OPMERKINGEN:

- Is ook uitgebreid bekeken door art.5.1-2e (Sur eau Faunapartner)
- Ook info in de opdracht Wnb
- Waarschijnlijk is hier geen extra/nieuwe informatie over aan toe te voegen
- Op 2/9/22 is gesprek gevoerd of de discussie over wilde of verwilderde dieren na circa 20 jaar nog wel relevant is. Voor de provincie wel, voor dit advies niet. Dus provincie moet daar zelf een oordeel over vellen.
- Voor dit advies wordt vooral om een eigen beschouwing/beoordeling van de tot nu toe gedane bevindingen gevraagd (o.a. stuk van Faunapartner, 2021: wordt dit onderschreven of niet?)
- Wil je zeker weten hoe het zit met herkomst populatie en uitwisseling moet je uitgebreid genetisch onderzoek naar de damherten in de HW en omliggende voorkomens gaan doen!

VOORSTEL BEANTWOORDING:

- Bestaande info uit de bovengenoemde bronnen gecombineerd weergeven en voorzien van beoordeling.

INSCHATTING BENODIGDE TIJD (UREN)

- art.5.1-1c

H4: Geobserveerde en verwachte populatie-ontwikkeling (bij niet-ingrijpen).

<<vraag 4 + hieraan toegevoegd groeipotentie uit vraag 1 & vraag 9 & vraag 11>>

REACTIE/OPMERKINGEN:

- Tellingen: data zit in de opdracht Wnb. Tellingen zijn gedaan tegelijk met reguliere reewildtellingen, de damherten zijn ook volgens dat protocol geteld.
- Een eventuele extra najaarstelling dit jaar is daarmee afwijkend van het tellen volgens reewildprotocol in voorjaar en zal daarmee ook niet in (statistische) analyse meegenomen worden. Een extra telling kan natuurlijk wel extra info geven (b.v. over de aanwas dit jaar).
- Hier ook de *groeipotentie* uit vraag 1 provincie combineren en de *ecologische draagkracht* uit de 9^e vraag.

VOORSTEL BEANTWOORDING:

- Nadere analyse van de telgegevens (b.v. is logisch wat in opeenvolgende jaren geteld is? De groei van 2014 op 2015 is bijzonder groot, een bijna verdubbeling. Dat suggereert dat influx van dieren is geweest of de telling van 2014 onjuist is geweest. Hetzelfde bij de groei van 2019 op 202 art.5.1-1c
- groeipotentie o.b.v. bekende groeicijfers populaties (o.a. uit VhE, 2011) art.5.1-
- Na analyse telgegevens o.b.v. te verwachten groei% grafiek maken van de te verwachte groei zonder 'onnatuurlijke' sterfte (aantalsreductie door afschot) art.5.1
- Uitleggen termen maatschappelijke en ecologische draagkracht.
- Voor de vraag wat een genetisch gezonde populatieomvang is gaan we uit van de duiding Minimum Viable Population (MVP). Daarbij zal ook gekeken worden naar invloed van onderlinge verwantschap van de dieren op deze MVP: bij hoge verwantschap neemt de MVP toe art.5.1
- Beschrijving van functioneren van deze groep damherten als onderdeel van een metapopulatie of als zelfstandige populatie?) art.5.1-1c
- Beschrijving van te verwachten effecten als je een groep damherten van 30 a 40 stuks (de omvang met 'maatschappelijke draagkracht') op de lange termijn handhaaft art.5.1-
- Voor sterfte door verkeer (totaal tot nu toe 5 stuks), illegaal afschot (in begin wel, nu lijkt dit niet meer plaats te vinden) en 2 stuks valwild (rasterslachtoffers) gaan we uit van de gegevens die provincie aanlevert.
- Inschatting ook van groei benuttingsgebied als populatie gaat groeien art.5.1-1c

INSCHATTING BENODIGDE TIJD (UREN)

- art.5.1-1c

H5: Mogelijkheden voor getalsmatig ingrijpen in de populatie

<<oorspronkelijke vraag 6 & 7 en deels 5>>

REACTIE/OPMERKINGEN:

- De consequenties/werking hangen mede af van de wijze van aantalsbeheer; dat laatste is/was een aparte vervolgvraag van provincie.
- Het is echter beter eerst voorgestane wijze van aantalsbeheer vaststellen, en dan pas ingaan op de consequenties: de te beantwoorden vraag is dan: als aantalbeheer toegepast wordt, op welke wijze kan dit dan en wat zijn de voor-/nadelen van de verschillende methoden?

- Ingegaan zal worden op de methoden: (1) afschot / (2) wegvangen / (3) onvruchtbaarheid introduceren door prikpil of anders. Maar eigenlijk weten we al wel dat 2 en 3 vaak opgevoerd worden, maar al net zo vaak onderzocht zijn/beoordeeld zijn (in praktijk niet of slecht werken). De methoden worden kort beschreven, de voor- en nadelen gemotiveerd.
- De verschillende methoden zijn al in eerdere studies bekeken, o.a. OVP. Ook de Raad voor Dieraangelegenheden heeft zich hierover gebogen. De belangrijkste bevindingen uit deze studies zullen hier weergegeven worden met verwijzing naar de bronbestanden (referenties).

VOORSTEL BEANTWOORDING:

- Mogelijkheden om groei populatie te reduceren beschrijven: afschot – wegvangen – ingrijpen op vruchtbaarheid art.5.1-1c
- Consequenties en voor- en nadelen van deze mogelijkheden beschrijven (obv bestaande literatuur/onderzoek) art.5.1-1
- Conclusie trekken t.a.v. beste manier van ingrijpen art.5.1-1c

INSCHATTING BENODIGDE TIJD (UREN)

- art.5.1-1c

H6: Beheerscenario's en consequenties

<<combinatie van delen van de oorspronkelijke vragen 5, 8, 10, 11, 12>>

REACTIE/OPMERKINGEN:

- In de basis zijn de scenario's: (A) niet ingrijpen (groei richting ecologische draagkracht) – (B) populatie verwijderen (groei richting ecologische 0) - (C) aantalsbeheer tot niveau maatschappelijke draagkracht dmv afschot (groei richting 30 a 40 dieren).
- We gaan de maatschappelijke draagkracht niet nader onderbouwen; we stellen dit (pragmatisch) op de uitgesproken voorkeur voor de huidige omvang c.q. 30 a 40 dieren.
- We passen geen ingewikkelde populatiemodellen toe, maar gebruiken het model van de Vereniging Wildbeheer Veluwe (voorjaargestelling + verwachte aanwas minus eventuele reductie).

VOORSTEL BEANTWOORDING:

- Beschrijven scenario's incl de verwachte effecten op landbouw en verkeer *o.b.v. algemeen gehanteerde kentallen* (b.v. Poortenstudie Veluwe, studie Drents Friese Wold): (A) niet-ingrijpen (B) reductie tot maatschappelijke draagkracht en (C) reductie tot n art.5.1-1c
- Beschrijven dat de effecten nog verminderd kunnen worden door mitigerend maatregelen (rasters e.d.): maar dit gaan we niet uitputtend uitwerken maar in algemene termen (2 a 3 pagina's) art.5.1-1c

INSCHATTING BENODIGDE TIJD (UREN)

- art.5.1-1c

H7: Monitoring/telling van de damhertenpopulatie

<<de oorspronkelijke vraag 9>>

REACTIE/OPMERKINGEN:

- Monitoringsparagraaf hoeft niet in te gaan op landbouw- en verkeerseffecten.

- Gebruik blijven maken van bestaande protocol (reewildtelling) is voldoende.

VOORSTEL BEANTWOORDING

- Monitoringsprotocol art.5.1-1c

INSCHATTING BENODIGDE TIJD (UREN)

- art.5.1-1c

H8: Advies

<<combinatie vragen 15 tm 19>>

REACTIE/OPMERKINGEN:

VOORSTEL BEANTWOORDING:

- Formulering advies (conclusie en samenvatting o.b.v. de inhoud van de voorgaande hoofdstukken).

INSCHATTING BENODIGDE TIJD (UREN)

- art.5.1-1c

Additionele kosten:

Intake offerte (analyse, bespreking, aanpassen analyse, opstellen offerte) art.5.1-1c

Concept-rapportage opstellen incl samenvatting en pre-advies art.5.1-1c

Bespreking oncept-rapport (online) art.5.1-1c

Definitieve rapportage art.5.1-1c

Levert het volgende overzicht:

Onderdeel	Uren
Intake offerte	art.5.1-1c
H2 Ecologie	art.5.1-1c
H3 Herkomst	art.5.1-1c
H4 Populatie-ontwikkeling	art.5.1-1c
H5 Mogelijkheden getalsmatig ingrijpen	art.5.1-1c
H6 Beheersscenario's	art.5.1-1c
H7 Monitoring	art.5.1-1c
H8 Advies	art.5.1-1c
Concept-rapportage	art.5.1-1c
Bespreking (online)	art.5.1-1c
Def rapportage	art.5.1-1c
TOTAAL:	art.5.1-1c
Bij uurtarief van art.5.1-1c	art.5.1-1c excl
betekent dit:	21%BTW

Provincie Zuid-Holland

T.a.v. dhr art.5.1-2e

Postbus 90602

2509 LP Den Haag

Datum: 15 september 2022

Onderwerp: offerte advies Damherten Hoeksche Waard (kenmerk WA-2022/02)

Geachte hee art.5.1-2e

Met dank voor de uitvraag hierbij offerte voor het opstellen van een Advies inzake het beheren van Damherten in de Hoeksche Waard. Een en nader is op basis van de door u toegezonden vraagstelling (mail 17 augustus jl.) opgesteld en nader aangescherpt tijdens het overleg met u, uw collega dhr.

art.5.1-2e van Natuurlijk! FaunaAdvies op 2 september jongstleden.

De offerte is gebaseerd op analyse van gestelde vragen en de gezamenlijk besproken aanpak voor de gewenste beantwoording (zie bijlage) en geeft transparant weer wat de door ons te verrichten werkzaamheden en de daarvoor geraamde tijdsinzet is. In deze raming/inschatting zijn niet inbegrepen: reiskosten, eventuele veldbezoeken, andere overlegmomenten dan de geoffreerde tussenbespreking van het concept-advies, beantwoording van eventuele vervolgvragen (indien wel gewenst kan hiervoor een afzonderlijke afspraak gemaakt worden o.b.v. meerwerkkosten). De beantwoording van de door provincie opgestelde vragen vindt plaats o.b.v. beschikbare gegevens en eigen kennis/ervaringen; er is niet voorzien in het verzamelen van nieuwe data, anders dan die gegevens die door de provincie al aangeleverd zijn en n.a.v. het gesprek op 2/9/'22 jl. nog eventueel nagestuurd worden.

art.5.1-2e it Enschede is voor deze opdracht hoofdaannemer. In deze opdracht wordt samengewerkt met art.5.1-1c an Natuurlijk! FaunaAdvies.

Wij kunnen u dit advies, resulterend in een compacte (digitale) rapportage (pdf) – met een omvang van circa 25 pagina's - aanbieden voor een bedrag van art.5.1-1c exclusief 21% BTW. De planning is een concept in november op te leveren en het definitieve rapport in december, of zoveel eerder als mogelijk is.

Wij vertrouwen er op u hiermee een passende aanbieding te hebben gedaan,

Met vriendelijke groet, ook namen art.5.1-2e Natuurlijk! Faunadvies,

art.5.1-2e

Worm Advies

art.5.1-2e *pn mail.nl*

Bijlage: analyse onderzoeksvragen Damherten Hoeksche Waard (versie 4 sept 2022)

---

art.5.1-2e WormAdvies, Lammertsweg 41, 7535 DM Enschede
ING-Rekening: NL19 INGB 0751 8695 70
BTW-id: NL001866457B32
KvK.Enschede: 08219830